

Проф. др Драган Јовашевић

ПОКУШАЈ КАО СТАДИЈУМ У ИЗВРШЕЊУ
КРИВИЧНОГ ДЕЛА

UDK 343.236.1

Рецензент: Проф. др Војислав Бурђић

Сажеџак

Правило је да се предузимањем једне или више делатности које су у закону одређене као елемент бића кривичног дела остварује последица у смислу проузроковане промене или стања у спољном свету. Но, честе су у животу ситуације да услед предузете делатност неког лица, последица кривичног дела ипак изостаје. У таквим случајевима постоји покушај кривичног дела или недовршено дело. Но, могуће је такође да се за предузимање радње извршења захтева претходно стварање услова и претпоставки кроз предузимање припремних радњи којима се омогућава или олакшава кривично дело. У овом раду ће стога уп-

раво бити речи о појму, карактеристикама, садржини и природи стадијума о извршењу кривичног дела сходно законским решењима у кривичном праву Србије и Црне Горе односно према схватањима судске праксе и правне теорије, али и компаративном кривичном праву. Реална опасност угрожавања заштићеног добра као и обим и интензитет испољене криминалне воље за проузроковање последице предузетом радњом извршења, чини суштину покушаја и основ кривичне одговорности и кажњивости учиниоца за овај стадијум у извршењу кривичног дела.

Кључне речи: припремне радње, радња извршења, последица, умишљај, кривично дело, покушај, неподобан покушај, кривица одговорност, казна.

Проф. др Драган Јовашевић¹

ПОКУШАЈ КАО СТАДИЈУМ У ИЗВРШЕЊУ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

ОПШТА РАЗМАТРАЊА

Од тренутка када се код учиниоца појави мисао или идеја о остварењу последице у спољном свету извршењем кривичног дела па до предузимања радње извршења може да постоји неколико стадијума или фаза. Први стадијум, који је обавезан, без кога уопште нема ни кривичног дела, јесте доношење одлуке за извршење кривичног дела (*iter criminis*). Пошто је донета одлука, учинилац обично одмах приступа и извршењу кривичног дела, тј. предузимању делатности, једне или више њих, које су у закону одређене као елеменат бића кривичног дела и проузроковању последице. Тако предузетом делатношћу, последица у смислу промене или стања у спољном свету наступа (па постоји свршено кривично дело) или она пак изостаје услед различитих разлога (када постоји покушај кривичног дела или недовршено дело)².

Међутим, није увек могуће приступити извршењу радње кривичног дела непосредно после доношења одлуке, већ је за то потребно предузети одређене припремне радње у смислу делатности којима се то кривично дело омогућава или олакшава. Наиме, овим се радњама стварају услови или претпоставке да би се планирано кривично дело уопште могло остварити. Према неким ауторима³ свршено и покушано кривично дело се јављају само као облици или форме појаве кривичног дела у спољашњем свету. Тако и Кривични законик Руске федерације⁴ у чл. 29 изричито разликује довршени и недовршено кривично дело.

¹ Ванредни професор Правног факултета у Нишу.

² Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Номос, Београд, 2002. године, стр. 178

³ F. Liszt, Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 8. Auflage, Leipzig, 1922. godine, str. 98

⁴ Види: Ј. И. Скуратов, В. М. Лебедев, Коментарији к Уголовном кодексу

Из наведеног произилази да су у процесу извршења кривичног дела у кривичном праву Републике Србије могућа четири стадијума или фазе⁵:

- 1) одлука за извршење кривичног дела,
- 2) припремне радње,
- 3) покушај кривичног дела или недовршено дело и
- 4) свршено кривично дело.

У кривичном праву Републике Црне Горе после доношења новог Кривичног законика⁶ из децембра 2003. године припремне радње нису предвиђене као кажњиви стадијум у извршењу кривичног дела. Исто тако, ни предлог новог Кривичног законика Републике Србије из јуна 2004. године не предвиђа припремне радње као општи институт за који се кажњива.

ОДЛУКА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Доношење одлуке за извршење кривичног дела представља психолошки, мисаони, свесни и вољни процес који се састоји у уочавању, анализирању, просуђивању различитих могућности и одабирању једне од њих те концентрацији и усмерености воље у циљу њеног остварења⁷. У овом случају бира се кривична делатност и усмерава воља ка њеном остварењу.

Пошто доношење одлуке представља један невидљив, унутрашњи психолошки процес то све док одлука не буде саопштена или на други начин изражена у спољном свету, она не може бити сазната, па према томе, не може бити ни предмет кривичноправне репресије. Јер, ма каква била злочиначка мисао и ма каква била воља за њено остварење, она не може да проузрокује никакву последицу све док не буде изражена, материјализована у спољном свету. То је основни разлог што се данас у савременом кривичном праву не кажњава за мисли и жеље односно за доношење одлуке за извршење

Россијакој федерацији, Норма, Москва, 1996. године

⁵ Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона СР Југославије, Службени гласник, Београд, 2002. године, стр. 68-76

⁶ Службени лист Републике Црне Горе број 70/2003

⁷ У правној теорији се јавља већи број аутора према којима је први стадијум у извршењу кривичног дела промишљање, размишљање, одлучивање о кривичном делу. Љ. Бавцон, А. Шелих, Казенско право, Сплошни дел, Љубљана, 1978. године, стр. 213; А. Михајловски, Друштвена опасност кривичног дела, Београд, 1977. године, стр. 67

кривичног дела. То уосталом и одговара духу старе максиме: "cogitationis poenam nemo patitur".

ПРИПРЕМНЕ РАДЊЕ

Припремне радње у смислу чл. 18. Основног кривичног закона⁸ (раније Кривичног закона СР Југославије који је у примени у Републици Србији) представљају делатности којима се умишљајно припрема извршење кривичног дела. Оне се предузимају са циљем да се створе погодни услови и претпоставке за ефикасно и успешно извршење кривичног дела. По свом карактеру припремне радње представљају читав низ различитих делатности које се налазе ван бића кривичног дела, претходе радњи кривичног дела и не улазе у њен састав⁹.

По свим карактеру и садржини припремне радње треба или да омогуће да се планирано кривично дело уопште изврши или да се оно изврши лакше, брже, ефикасније и једноставније. Тиме припремне радње заправо представљају својеврстан допринос процесу остварења последице кривичног дела која без њиховог предузимања или не би уопште наступила или не би наступила у планирано време, на планираном месту или у планираном обиму и интензитету.

То је други могући стадијум, фаза у процесу извршења кривичног дела, али који није неопходан. Овај стадијум је могућ зато што припремне радње нису увек и у сваком случају нужне за процес извршења кривичног дела. С обзиром да припремне радње представљају испољену одлуку за извршење кривичног дела у спољном свету, и то најчешће физичким, телесним активностима, то оне представљају већу друштвену опасност па се стога у кривичном праву озбиљније и поставља питање њиховог кажњавања.

Тако су у савременом кривичном праву¹⁰ заступљена су два схватања у погледу кажњавања за припремне радње као за општи институт, тј. као за ста-

⁸ Службени гласник Републике Србије број 70/2003

⁹ Кажњавање за припремне радње представља заправо израз тенденције у модерном кривичном праву за проширење зоне кажњивости. Овде се заправо ради о ставу друштва о томе у ком моменту је оправдано реаговати кривично правном репресијом на одређено понашање. А. Laingui, *La responsabilite penale dans l'ancien droit*, Paris, 1977. godine, str.137

¹⁰ J. Kloter – T. Edwards, *Criminal law*, Cincinnati, 1998. godine, str. 467-475

дијум извршења кривичног дела. Према првом схватању, које је прихваћено у већем броју савремених кривичних закона, за припремне радње се у начелу не кажњава, сем у изузетним случајевима који морају бити као такви изричито предвиђени у посебном делу кривичног закона. По другом схватању за припремне радње треба предвидети кажњавање као за општи институт и тако омогућити али и ограничити кажњавање у конкретним случајевима у посебном делу кривичног закона.

Ретка су савремена кривична законодавства која изричито предвиђају кажњавање за припремне радње као за стадијум у извршењу кривичног дела. Такви су: Кривични законик Холандије у чл. 46¹¹, Кривични законик Руске федерације у чл. 29¹², Кривични законик Белорусије у чл. 15¹³ и Кривични законик Бугарске у чл. 17¹⁴.

Шта више неки од ових законика изричито дефинишу појам и врсте припремних радњи. Тако чл.17. Кривичног законика Украјине¹⁵ одређује припремне радње као припремање кривичног дела у виду проналажења или подешавања средстава, оруђа или на други начин намерно стварање услова за кривично дело¹⁶.

Кривични законик НР Кине у чл. 22. под припремним радњама сматра припремање средстава или стварање услова за извршење кривичног дела при чему се такво лице може блаже казнити или ослободити од казне¹⁷.

Кривични законик Чешке републике у чл. 8. ст. 2. као припремне радње одређује умишљајно предузимање следећих делатности: 1) организовање извршења кривичног дела, 2) прибављање и оспособљавање средстава или оруђа за извршење кривичног дела, 3) удруживање, скупљање, подстицање или пружање помоћи ради вршења кривичног дела и 4) друге радње којима се стварају услови за извршење кривичног дела¹⁸.

---

¹¹ The Dutch Penal Code, 30 th Netherlands, The American series of foreign Penal Codes, 1977. godine

¹² Ј.И. Скуратов. В.М. Лебедев, Коментарии к Уголовному кодексу в Россијској федерации, Норма, Москва, 1997. године

¹³ Criminal code of the Republic of Belarus, Official text, Minsk, 2000. godine

¹⁴ И. Ненов, А. Стојнов, Наказателно право, Обща част, Паралакс, Софија, 1997. године

¹⁵ М. И. Коржанскиј, Популарниј коментар Криминолногу кодексу, Наукова думка, Киев, 1997. године, стр. 58

¹⁶ Kriminalnij kodeks Ukraјini, Oficijne vidanija, Kiev, 1997. godine

¹⁷ C.D. Pagle, Chinese Criminal Law, Peking, 1998. godine

¹⁸ Trestny zakon s izmeneniami i dopolneniami v 1973. Praha, 1974. godine

У Републици Србији, Основни кривични закон у чл. 18. предвиђа одговорност и кажњивост за припремање кривичног дела као општег института. Припремне радње се према овим законским решењима састоје из низа различитих делатности. Неке од тих делатности су уско везане за радњу извршења тако да представљају значајан или битан услов њеног извођења, док су друге мање или више удаљене од радње тако да не представљају непосредан напад на заштићено добро нити га угрожавају.

Као припремне радње у кривичном праву Републике Србије (будући да их Кривични законик Републике Црне Горе не познаје) сматрају се :

- 1) набављање и оспособљавање средстава за извршење кривичног дела,
- 2) отклањање препрека за извршење кривичног дела,
- 3) договарање, планирање или организовање са другима извршење кривичног дела и
- 4) друге радње којима се стварају услови за непосредно извршење кривичног дела¹⁹.

Прва три облика припремних радњи су јасно и прецизно одређени по начину и садржини односно природи испољавања и доприноса учињеном кривичном делу. Овде су обухваћене оне делатности које су садржински, временски и просторно уско везане за радњу кривичног дела тако да представљају типичне или стандардне видове испуњавања припремних радњи. Но, поред наведених радњи мишљења смо да би у појам припремних радњи требало уврстити и неке друге делатности као што су: проналажење жртве, односно погодног објекта за извршење кривичног дела јер су и оне аналогне радњама набављања или оспособљавања средстава за извршење кривичног дела.

Четврти облик припремних радњи садржи непрецизно одређен, уопштен тип делатности. То уопштавање диктирано је нужношћу да се пружи заштита и од оних радњи које се набрајањем не би могле обухватити, а које би се могле користити за припремање посебно тешких кривичних дела: политичких дела или дела у оквиру организованог криминалитета. Неспорно је да природа ових кривичних дела захтева интервенцију органа кривичног правосуђа и

---

¹⁹ Тенденцију декриминализације припремних радњи у савременом кривичном праву прати и предлог новог Кривичног законика Републике Србије из јуна 2004. године који не познаје овај стадијум у извршењу кривичног дела као општи институт кривичног права. Предлог Кривичног законика Републике Србије, Министарство правде, Београд, јун 2004. године

против учинилаца оних делатности које означавају почетну фазу припремања која је доста удаљена од радње кривичног дела, али којима се свакако стварају услови за непосредно извршење дела. Када су ти услови "непосредно" створени, представља фактичко питање које судско веће у сваком конкретном случају треба да реши имајући у виду све објективне и субјективне околности конкретног случаја.

ПОКУШАЈ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Појам покушаја кривичног дела

Покушај или недовршено кривично дело²⁰ је следећи могући, дакле необавезни стадијум у извршењу кривичног дела. Он постоји када је извршење кривичног дела започето са умишљајем, али није довршено (чл. 19. ОКЗ односно чл. 20. КЗ РСГ). То је дакле умишљајно започињање извршења кривичног дела које није довело до наступања свих законских обележја кривичног дела²¹. Код покушаја кривично дело остаје некомплетно јер се остварује само један његов законски део²². Покушај кривичног дела заправо постоји када је кривична воља обелодањена радњом која по укупном плану учиниоца непосредно води угрожавању заштићеног објекта конкретног кривичног дела²³.

Код покушаја учинилац, пошто је донео одлуку и евентуално извршио припремне радње, прелази на остваривање радње извршења, односно предузима једну или више делатности које су одређене као законски елеменат бића конкретног кривичног дела. Шта више према одредби чл. 20. ст. 2. Кривичног законика Републике Црне Горе односно чл. 30. ст. 2. Предлога новог Кривич-

---

²⁰ Д. Јовашевић, Лексикон кривичног права, Службени лист СРЈ; Београд, 2002. године, стр. 579

²¹ Д. Јаковљевић, Покушај као стадијум извршења кривичног дела, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/1995. године, стр. 132. На сличан начин говори и Т. Живановић када свршено и покушано дело одређује као две појамно највише опште врсте кривичних дела. Т. Живановић, Основни проблеми кривичног права, Београд, 1930. године, стр. 99

²² З. Стојановић, Кривично право, Општи део, Службени гласник, Београд, 2001. године, стр. 220

²³ D. de Vebres, Traite de droit criminel et de legislation penale comparee, Paris, 1947. године, стр. 134

ног законика Републике Србије, као започињање извршења кривичног дела сматра се и употреба одређеног средства или примена одређеног начина извршења ако су они законом одређени као обележја кривичног дела. Али и поред предузимања радње од стране учиниоца, на одређени начин или одређеним средством, ипак не долази до наступања последице у смислу промене или стања у спољном свету па се не остварује биће кривичног дела у потпуности, већ само делимично.

Практично у савременом кривичном праву је присутна тенденција проширивања зоне кажњивости тако што се у дефинисању и квалификовању граничних зона по дефиницији релативно осунчених и не до краја ригидних, виша каснија фаза у процесу извршења кривичног дела (покушај кривичног дела) проширује према претходној фази (припремне радње) обухватајући поједине њене манифестације. Тако долази до проширења појма свршеног дела кроз формална кривична дела – дела без последице²⁴.

Иако покушај кривичног дела представља општи институт општег дела кривичног права и један од стадијума у извршењу кривичног дела, то ипак не значи да се покушај може појавити код свих кривичних дела односно код сваког кривичног дела. Наиме, постоје таква кривична дела код којих покушај није могућ због њихове природе као што су то права кривична дела нечињења (код којих се радња извршења састоји у нечињењу, свесном и вољном пропуштању телесног покрета. Овде се заправо радња извршења састоји у неизвршењу одређене обавезе која је садржана у наређујућој, инхибиторној норми да се предузме одређена делатност)²⁵.

Даље, покушај кривичног дела није могућ код оних дела код којих и самим предузимањем радње извршења постоји свршено кривично дело. Овде је дакле, моменат започињања радње извршења довољан за постојање свршеног кривичног дела без обзира да ли је последица наступила или не, или пак уопште није могла да наступи под постојећим околностима.

Такође, постоје и таква кривична дела кдо којих није могућ свршени покушај будући да се предузимањем радње извршења остварује свршено кривично дело. Ради о се наиме о таквим кривичним делима која у свом законском опису бића дела не садрже последицу као обавезан, конституивни елеменат.

²⁴ F. Antolisei, *Manuale di diritto penale, Parte generale*, Milano, 1966. godine, str. 341

²⁵ Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део, Полицијска академија, Београд, 2003. године, стр. 77*

То су кривична дела која за последицу имају апстрактну опасност код којих заправо започињањем предузимања радње извршења постоји свршено кривично дело јер је створена општа, апстрактна опасност по нападнуто добро. То су неправа или апстрактна кривична дела угрожавања²⁶.

У једном делу правне теорије²⁷ се даље сматра да покушај није могућ ни код вербалних кривичних дела. То су дела која се састоје: 1) у одавању неке тајне њеним саопштавањем другом лицу, 2) у позивању или подстицању других лица на вршење кривичних дела против уставног уређена или на непоступање по законитим одлукама или мерама државне власти или 3) у повреди части или угледа другог лица саопштавањем неистинитих или истинитих али непристојних, дифамних чињеница и околности и сл.

Коначно, покушај кривичног дела није могућ ни код делатносних кривичних дела. То су кривична дела за чије постојање и правну квалификацију закон не тражи наступање последице дела. Суштина ових дела се заправо састоји у предузимању противправне, у закону одређене делатности па се ова дела сматрају свршеним самим моментом предузимања радње извршења у целисти.

Покушај кривичног дела у савременом кривичном праву

На сличан начин појам и карактеристике покушаја кривичног дела одређују у друга савремена кривична законодавства.

Кривични законик Руске федерације у чл. 30 и 31. покушај одређује као умишљајну делатност која је непосредно усмерена на извршење кривичног дела ако при томе није доведено до краја због околности које нису зависиле од тог лица²⁸.

Према чл. 23. Кривичног законика НР Кине покушај постоји када је кривично дело већ започело да се дешава, али није довршено услед дејства независних чинилаца²⁹.

---

²⁶ Д. Јовашевић, Лексикон кривичног права, Службени лист СРЈ, Београд, 2002. године, стр. 478

²⁷ Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, Службени лист СРЈ, Београд, 2002. године, стр. 301

²⁸ Ј. И. Скуратов, В. М. Лебедев, Коментари к Уголовному кодексу в Россијској федерацији, Норма, Москва, 1996. године

²⁹ С. D. Paglle, Chinese Criminal Law, Peking, 1998. године

Кривични законик Чешке републике у чл. 8.ст.1-2. покушај дефинише као друштвено опасну радњу која је предузета са намером и управљена на извршење кривичног дела које није остварено³⁰.

На исти начин покушај одређују и: бугарски кривични законик у чл. 16³¹, швајцарски кривични законик у чл. 21. који разликује свршени и несвршени покушај³², затим Казенски законик Републике Словеније³³ и Кривични законик Републике Израел у чл. 32³⁴.

Слично поступају и други савремени кривични закони. Према Кривичном законнику Француске у чл. 2. покушај злочина се изражава почетком његовог извршења ако овај није обустављен или је промашио успех услед околности независних од воље учиниоца³⁵.

Кривични законик Немачке у чл. 22. покушај кривичног дела дефинише као чињење лица које одлуку о извршењу злочина или преступа испољи радњама које сачињавају почетак извршења тог злочина или преступа ако је намеравани злочин или преступ остао недовршен³⁶.

Аустријски кривични законик у чл. 15. одређује покушај када неко своју одлуку о извршењу кривичног дела активира радњом која непосредно претходи извршењу дела³⁷.

Италијански кривични законик у чл. 56.³⁸ као и Кривични законик Украјине у чл. 17. ст.2.³⁹ покушај дефинишу као намерну радњу непосредно усмерену

³⁰ Trestny zakon s izmeneniami i dolponeniami v 1973. Praha, 1974. godine

³¹ И. Ненов, Наказатељно право на Република Блгариа, Обша част, Књига втора, Софија, 1992. године

³² Н. Ф. Кузњецова, А. В. Серебреникова, Уголовниј кодекс Швецарији, Зерцало, Норма, Москва, 2000.

³³ Казенски законик Републике Словеније з уводними појаснили Б.Пенка ин К. Стролига, Урадни лист, Љубљана, 1999. године

³⁴ Law of the State of the Israel, Penal law, Official text, Jerusalem, 1977. godine

³⁵ Code penal, Dalloz, Paris, 2000. godine

³⁶ Н. Н. Jescheck, Lehrbuch des Strafrechts, 3. Auflage, Berlin, 1978. godine, str.419

³⁷ E. Foregger, E. Serini, Strafgesetzbuch, StGB, 9. Auflage, Wien, 1989. godine, str. 38

³⁸ Compendio di Diritto penale, Parte generale e speciale, Simone, Napoli, 2003. godine

³⁹ М. И. Коржанскиј, Популарниј коментар Криминолногу кодексу, Наукова думка, Киев, 1997. године

на кривично дело ако при томе кривично дело није доведено до краја из разлога који нису зависили од учиниоца.

Покушај постоји према чл. 16. ст. 1. Шпанског кривичног законика када је чињење учиниоца непосредно усмерено на извршење кривичног дела које објективно доводи до последице, али последица не наступа због разлога који су независни од воље учиниоца⁴⁰.

Елементи покушаја кривичног дела

Из домаћих и иностраних законских текстова, произилази да покушај дакле представља недовршено кривично дело, дело које је започето, али није довршено. Покушај кривичног дела заправо представља посебан исечак из целокупне димнамике криминалног догађаја смештен између припремних радњи и довршења кривичног дела⁴¹. То делимично остварење кривичног дела предузимањем напада на заштићено добро чини суштину покушаја.

Покушај, дакле, представља напад на кривичним правом заштићена добра са циљем, са намером да се проузрокује промена на објекту напада, тј. остварење забрањене последице. И управо то изостајање циљане последице формира покушај као друштвено опасну делатност без резултата. Предузимање радње кривичног дела којом се напада на заштићени објект и изостанак последице која се хтела остварити предузетом радњом чине битне елементе покушаја без обзира на то да ли је напад био подесан за остварење последице или не.

Према томе, покушај постоји онда када је кривично дело започето са умишљајем али није довршено без обзира на то да ли је могло бити извршено или не, тј. да ли је последица могла настати или не⁴². За постојање покушаја је потребно постојање следећих елемената:

1) предузимање умишљајне делатности што захтева претходно донету одлуку за извршење кривичног дела,

---

⁴⁰ Н. Ф. Кузњецова, Ф. М. Решетников, Уголовниј кодекс Испаниј, Зерцало, Норма, Москва, 1998. године

⁴¹ група аутора, Коментар Кривичног закона СР Југославије, Савремена администрација, Београд, 1995. године, стр.109-110

⁴² Б. Чејовић, Кривично право у судској пракси, Прва књига, Општи део, Београд, 1985. године, стр. 170-172

- 2) започињање кривичног дела предузимањем радње извршења и
- 3) одсуство последице односно недовршеност дела.

Први елеменат покушаја је предузимање дела са умишљајем . То искључује могућност постојања покушаја кривичног дела из нехата односно покушај не може да постоји код нехатних кривичних дела. А дело је предузето са умишљајем ако је претходно постојала одлука учиниоца да приступи његовом извршењу и предузимање делатности која има за циљ, намеру да проузрокује последицу (чија представа у свести учиниоца и представља унутрашњи покретач учиниоца на активност). Та одлука треба да обухвати свест учиниоца о свим околностима бића кривичног дела као и вољу учиниоца да то дело изврши. Тамо где није постојала одлука за извршење одређеног кривичног дела не може да постоји ни покушај.

Да би постојао покушај дело мора бити започето. То је други елеменат покушаја. Дело је започето када је учинилац предузео једну или више делатности које према законском опису чине радњу извршења кривичног дела. Ради се наиме о делатностима које су предузете на одређени начин, одређеним средством, на одређеном месту и у одређено време, дакле под околностима и условима које улазе у састав бића кривичног дела.

Радња извршења је започета када је предузета прва делатност која улази у састав радње извршења. Дело је започето и онда када су изведене све делатности које улазе у њен састав, тј. када је радња у потпуности остварена али је резултат изостао. Дакле, за постојање покушаја је битно да је предузета делатност која непосредно, директно води ка проузроковању последице кривичног дела. Започињање радње извршења (као елеменат покушаја) од значаја је и за решавање бројних кривичноправних питања у судској пракси као што су следећа⁴³:

- 1) Код сложеног кривичног дела (као облика привидног реалног стицаја) које се састоји од две или више повезаних делатности, самим предузимањем прве радње из састава дела, постоји покушај сложеног кривичног дела (код кривичних дела разбојништва или разбојничке крађе).

---

⁴³ група аутора, Коментар Кривичног закона СР Југославије, Савремена администрација, Београд, 1995. године, стр. 114

2) Код кривичних дела код којих је као елеменат бића дела предвиђен посебан начин или средство извршења – употреба силе или претње, покушај постоји самим моментом примене силе или претње према неком лицу или предмету (код кривичног дела силовања или принуде на обљубу).

3) Код кривичних дела код којих је као елеменат бића предвиђено и предузимање неке од припремних радњи, самим предузимањем овакве делатности, остварен је и покушај кривичног дела (код кривичног дела тешке крађе проваљивањем или обијањем затвореног простора да се дође до ствари која је предмет радње).

4) Код посредног извршилаштва где се учинилац за извршење кривичног дела послужује другим лицем (непосредним, фактичким извршиоцем) као средством за извршење дела, покушај дела постоји када то лице (непосредни извршилац) започне са предузимањем радње извршења која је елеменат бића кривичног дела.

5) И коначно, моменат започињања радње извршења кривичног дела је од значаја код кривичних дела за чије остварење је неопходно потребно да и сама жртва (пасивни субјект или оштећени) предузме неку од радњи које воде процесу остварења последице кривичног дела. У таквим случајевима, већ само стварање услова, ситуације која непосредно претходи радњи жртве, представља покушај кривичног дела.

Трећи елеменат покушаја је изостанак последице кривичног дела и то независно од околности које су везане за личност учиниоца дела. За покушај кривичног дела је најважније да кривично дело није довршено. То значи да је радња извршења започета па прекинута или је радња извршења довршена, али последица у смислу промене или стања у спољном свету ипак није наступила. Према томе, непостојање последице, њен изостанак односно ненаступање је најбитнији елеменат покушаја⁴⁴. Недостатак последице услед предузете радње извршења кривичног дела чини бит, суштину покушаја.

---

⁴⁴ У том смислу нам судска пракса пружа обиље интересантних примера. Више: В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Практикум за кривично право, Књига прва, Општи део, Службени гласник, Београд, 2003. године: Када окривљени разбије стакло на излогу киоска, али је видевши да се иза стакла налази заштитни лим који није имао чиме да пробије, одустао од даљег извршења кривичног дела, реч је о покушају кривичног дела тешке крађе (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 1745/2001. од 27.11.2001. године); Дело је остало у покушају када су тројица оптужених гукли оштећеног у намери да му

Врсте покушаја кривичног дела

С обзиром на то да радња извршења може бити започета, па прекинута или довршена, окончана у потпуности, разликују се две врсте покушаја. То су: свршени и несвршени покушај кривичног дела.

Свршени покушај (*delictum perfectum*) се још у теорији кривичног права назива промашено кривично дело. Он постоји када је учинилац започео и довршио радњу извршења, али последица кривичног дела није наступила. У страниој литератури је данас готово преовлађује схватање према коме свршени покушај постоји када учинилац верује да је предузео све што је потребно за довршење кривичног дела, али је последица ипак одсутна⁴⁵.

Несвршени покушај (*delictum imperfectum*) се у теорији кривичног права још назива прост покушај. Он постоји када учинилац започне радњу извршења, али је не доврши па се логично на тај начин и не стекну сви потребни услови неопходни за наступање последице кривичног дела⁴⁶. Несвршени покушај наине постоји када учинилац није предузео све делатности које по његовом плану треба да доведу до наступања последице кривичног дела⁴⁷.

Деоба покушаја на свршени и несвршени има посебан значај за судску праксу. Прво, код утврђивања испуњености услова за постојање добровољног одустанка (будући да овај институт општег дела кривичног права није

одузму новац и ствари, али су одустали од извршења кривичног дела када су установили да оштећени код себе није имао новац (пресуда Врховног суда Србије Кж. 1622/99 од 16.11.2000. године); Ако напасник започне чин силовања над оштећеном, али га не остави јер је наишло лице које га је у томе омело, реч је о кривичном делу силовања у покушају, а не о блудним радњама (пресуда Врховног суда Црне Горе Кж. 98/96 од 7.11.1996. године); Када оптужени обију киоск и приликом изласка из киоска буду ухваћени ради се о свршеном делу без обзира што су били опажени од милиционера већ приликом проваљивања (пресуда Врховног суда Србије Кж. 679/92 од 1.10.1992. године). Покушај кривичног дела постоји и када учинилац није засновао такво притежање над одузетим туђим покретним стварима којим би онемогућио оштећеног у даљем располагању тим стварима (пресуда Врховног суда Србије Кж. 1251/86 од 16.1.1987. године)

⁴⁵ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, Службени гласник, Београд, 2001. године, стр. 225

⁴⁶ А. Schönke, А. Schroder, Strafgesetzbuch, Kommentar, 18. Auflage, München, 1978. године, стр. 302; Е. Mezger, Strafrecht I, Allgemeiner Teil, 1954. године, стр. 203

⁴⁷ Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, Службени лист СРЈ, Београд, 2002. године, стр. 300

могућ увек код свршеног покушаја). И друго, у поступку одмеравања казне јер се за несвршени покушај блаже кажњава јер на овај начин интензитет проузроковане друштвене опасности, али и испољене криминалне воље учиниоца кривичног дела добија блажи степен конкретно испољене опасности.

Поред наведеен две врсте "законских" покушаја (покушаја које познаје сам кривични закон), у правној теорији је познат и квалификовани покушај кривичног дела⁴⁸. То је такав покушај кривичног дела где се предузетом радњом, којом се хтело остварити покушано дело, проузроковало биће другог кривичног дела. Овај покушај је од значаја за правну квалификацију дела. Наиме, у оваквим случајевима постојаће покушано кривично дело, а чињеница да је тим покушајем остварено друго кривично дело биће узета у обзир код одмеравања казне за покушано кривично дело. У случају пак да је покушано лакше, а услед предузете радње извршења тог дела је пак произашло друго теже кривично дело, онда ће постојати или квалификовано кривично дело (под условом да закон предвиђа овај облик одговорности и поштрено кажњавање) или стицај кривичних дела, уколико теже дело не апсорбује покушано дело.

Правна природа покушаја кривичног дела

У теорији кривичног права одавно се поставило питање да ли за покушај кривичног дела треба казнити учиниоца и на који начин. У основи овог питања заправо се налази суштина покушаја где и поред предузете радње учиниоца последица у смислу повреде заштићеног добра ипак није наступила. У давању одговора на ово питање искристалисала су се три схватања : објективно, субјективно и објективно-субјективно⁴⁹.

По објективној теорији правни основ покушаја налази се у постојању опасности за одређено правно добро, с обзиром на то да је учинилац ипак предузео једну или више делатности које су управљене на проузроковање последице кривичног дела. Наиме, услед тако предузете радње постојала је реална, стварна, непосредна могућност да правно добро буде повређено. Стога је и логично да се за покушај кривичног дела кажњава. Међутим,

⁴⁸ А. Mayer, Lehrbuch, Leipzig, 1922. godine, str. 192 ; G. Bettiol, Diritto penale, Cedam-Padova, 1982. godine, str. 561

⁴⁹ R. Garraud, Traite theoretique et pratique de droit penal francais, Paris, 1924. godine, str. 494

пошто не долази до последице повреде (што значи да нападнуто добро није уништено, оштећено или учињено неупотребљивим) за покушај треба блаже казнити него за свршено кривично дело.

Субјективна теорија правни основ покушаја налази у испољавању криминалне, злочиначке воље на страни учиниоца дела. Доносиоци одлуку да изврши кривично дело учинилац је ову одлуку реализовао предузимањем активности, телесних покрета у спољном свету са циљем, са намером да проузрокује намеравану последицу кривичног дела. Заправо остварење последице и представља циљ донете одлуке и предузетих активности у правцу њеног остварења.

Стога по овој теорији нема потребе да се прави разлика између покушаја и свршеног кривичног дела јер се и у једном и у другом случају подједнако испољава криминална или кривична воља учиниоца. С обзиром на то, будући да је предузетом радњом јасно и недвосмислено испољена у спољном свету криминална воља учиниоца за остварењем кривичног дела, треба подједнако казнити учиниоца и за покушано и за свршено кривично дело.

И коначно, по објективно-субјективној теорији суштина покушаја се подједнако налази и у постојању опасности за заштитни објект услед предузете радње извршења и у израженој злочиначкој, односно криминалној вољи учиниоца дела. Стога се према заступницима овог схватања учинилац покушаног кривичног дела кажњава само у случају извршења тежег кривичног дела (које је већег степена друштвене опасности на што указује врста и висина прописане казне у закону за то кривично дело). За покушај се учинилац кажњава казном која је у закону прописана за покушано кривично дело, али из разлога да последица дела ипак није наступила у конкретном случају закон дозвољава суду могућност да учиниоца покушаног дела блаже казни.

У нашем кривичном праву, као уосталом и у великом броју иностраних кривичних закона за покушај се кажњава увек када се ради о кривичним делима за која се може изрећи пет година затвора или тежа казна (чл. 19. ОКЗ односно чл. 20. КЗ РСЦГ), а у погледу других кривичних дела само онда када закон изричито прописује да ће се казнити за покушај тих дела. Из овога произилази да је за обавезно кажњавање покушаја одлучна тежина кривичног дела изражена у тежини и висини прописане казне.

Но, законодавац у ставу 2. чл. 19. ОКЗ односно у ставу 3. чл. 20. КЗ РСЦГ овлашћује суд да за покушај кривичног дела може блаже казнити учиниоца

него за свршено кривично дело, што значи да је покушај факултативни основ за ублажавања казне.

НЕПОДОБАН ПОКУШАЈ

Неподобан покушај у смислу одредбе чл. 20. ОКЗ односно чл. 21. КЗ РЦГ постоји када до наступања последице није дошло због тога што су средства са којима је или објекат (предмет) према коме је предузето извршење дела били такви да се кривично дело није могло уопште извршити⁵⁰. Одредбу сличне садржине познаје и предлог Кривичног законика Републике Србије у чл. 31. Практично до неподобног покушаја долази зато што средства којима је предузета радња извршења немају таква својства да би се са њима могла проузроковати последица или је објекат, предмет радње непријемчив и непогодан за наступање последицу која се према умишљају учиниоца хтела на њему произвести⁵¹.

Због постојања негативних својстава на страни средстава којима се дело врши или објекта на коме се врши нема објективне могућности за извршење кривичног дела. То значи да тим средствима⁵², односно на том објекту у постојећим условима не само учинилац него било које друго лице не би могло извршити намеравано кривично дело.

⁵⁰ У правној теорији се пак могу наћи и таква схватања према којима неподобан покушај кривичног дела постоји и у случају неподобности субјекта односно учиниоца кривичног дела. Ради се о кривичним делима са специјалним личним својством субјекта – *delicta propria* – па у случају да таквом лицу недостаје у закону предвиђено лично својство или лични однос приликом предузимања радње извршења, постоји неподобан покушај тог кривичног дела. З. Стојановић, Кривично право, Општи део, Службени гласник, Београд, 2001. године, стр.229

⁵¹ Савремена кривична законодавства ретко познају овај институт општег дела кривичног права. Један од њих је Кривични законик Грчке који у чл. 43. сматра да неподобан покушај постоји када неко започне кривично дело мислима или против објекта такве природе да се извршење кривичног дела чини немогућим (N. Lolis, G. Mangakis, *The Greek Penal Code*, Sweet-Maxwell, London, 1973. године). И Швајцарски кривични законик у чл. 23. познаје неподобан покушај који представља основ за ублажавања казне (Н. Ф. Кузњецова, А. В. Серебреникова, *Уголовниј кодекс Швецарији, Зерцало, Норма, Москва, 2000. године*)

⁵² Судска пракса сматра да неподобан покушај средством постоји у случају покушаја извршења убиства кубуром ручне израде (пресуда Врховног суда Косова Кж.125/77 од 7.9.1977. године)

Но, неподобан покушај не постоји ако је средство за извршење кривичног дела иначе исправно и подобно за проузроковање последице, али учинилац није знао да га употреби, односно да рукује са њим. То значи да неподобност, неспособност учиниоца у руковању средством при извођењу радње кривичног дела не доводи до постојања ове врсте покушаја. Такође, нема неподобног покушаја ни у случају предузимања нереалних и апсурдних делатности као што су мистичне делатности магије и врачање у циљу извршења кривичног дела из разлога што такве делатности немају узрочно дејство на реализовање последице па стога ни стварну друштвену опасност⁵³.

У теорији кривичног права⁵⁴ разликују се апсолутно и релативно неподобан покушај.

Апсолутно неподобан покушај постоји онда када су средства са којима је покушано извршење или објекат на коме је покушано извршење кривичног дела такви да кривично дело није могло бити остварено ни под каквим условима (кривично дело убиство леша или кривично дело недозвољеног прекида трудноће над женом која није бременита).

Релативно неподобан покушај постоји када су средства или објекат по својим својствима иначе, по правилу подобни за извршење кривичног дела, али у конкретном случају нису били подобни због постојања извесних околности које су у том моменту деловале, тако да су елиминисале неко својство или подобност средства, односно објекта за остварење последице. Наше кривично право не познаје ову деобу неподобног покушаја.

Кривични законик ФНРЈ из 1951. године правио је разлику у кажњавању између релативно и апсолутно неподобног покушаја. Међутим, новелом Кривичног законика из 1959. године та разлика је брисана. За кривично дело учињено у неподобном покушају кажњава се као и за покушај.

То значи да је овај покушај кажњив увек када се ради о кривичном делу за које је у закону прописана казна затвора пет година или тежа казна односно када то закон изричито пропише у посебном делу. У таквим случајевима

⁵³ Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, Кривично право, Спшти део, Полицијска академија, Београд, 2003. године, стр. 146-147

⁵⁴ Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона СР Југославије, Службени лист СРЈ, Београд, 2002. године, стр. 47

учинилац се кажњава у закону прописаном казном за кривично дело које је остало у неподобном покушају, али је закон изричито предвидео могућност да се учинилац таквог дела може блаже казнити односно потпуно ослободити од казне.

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Кривично дело је противправно и друштвено опасно, у закону одређено дело виног човека. Као основни и најважнији елемент појма кривичног дела јавља се радња учиниоца са проузрокованом последицом у спољном свету. Доношење одлуке о извршењу кривичног дела се јавља као први, обавезни стадијум у извршењу кривичног дела уопште. То значи да нема кривичног дела ако пре тога учинилац није после краћег или дужег мисаоног, психолошког процеса донео одлуку о његовом извршењу.

Предузимањем делатности која је у закону одређена као елемент бића кривичног дела, остварује се по правилу последица кривичног дела у смислу промене или стања у спољном свету. У том случају постоји свршено кривично дело. Ова се последица у виду повреде или угрожавања јавља на објекту кривичног дела, а тај објекат припада оштећеном лицу, жртви или пасивном субјекту.

Понекад је потребно пре предузимања радње извршења предузети једну или више припремних радњи којима се заправо стварају услови и претпоставке да би се планирано кривично дело уопште могло извршити односно да би се дело могло извршити лакше, брже, фикасније и једноставније. У таквом случају постоје припремне радње које се јављају као други могући, али необавезни стадијум у извршењу кривичног дела. Ретки су кривични закони данас који изричито предвиђају припремне радње као општи институт кривичног права будући да се ове делатности још увек налазе ван бића кривичног дела и објективно не представљају опасност по заштићено добро.

Но, могуће је да предузетом радњом која представља обележје бића конкретног кривичног дела, последица која се хтела, желела и намеравала остварити на тај начин, ипак изостане. У таквом случају постоји покушај кривичног дела или недовршено дело. Због испољене друштвене опасности која је претила угрожавањем заштићеног добра и због испољене криминалне воље учиниоца при предузимању делатности кривичног дела, сви савремени криви-

чни закони који уопште познају покушај кривичног дела као општи институт кривичног пава, предвиђају кажњавање његовог учиниоца. У нашем кривичном праву покушај је кажњих ако је управљен на извршење кривичног дела за које је прописана казна затвора пет година или тежа казна односно када то закон изричито пропише у посебном делу, при чему се учинилац може и блаже казнити.

Но, могуће је такође да последица кривичног дела изостане иако је предузета радња извршења услед неподобности средства којим је радња предузета односно неподобности објекта (предмета) према коме је дело предузето. У таквом случају постоји неподобан покушај за који се кажњава као и за покушај кривичног дела, али се учинилац може одлуком суда и у потпуности ослободити од казне.

Dragan Jovašević, LL.D
Associate Professor

ATTEMPT AS A STAGE IN COMMITTING A CRIMINAL OFFENCE

Summary

The process of committing a criminal offence includes a few independent yet mutually related stages or phases, such as: decision to commit a criminal offence, the preparation of a criminal offence, an attempt to commit an offence, an impossible attempt, an inchoate offence, and a completed criminal offence. The act of perpetration may require some pre-conditions and assumptions, and engaging in some preparatory activities which are to make the criminal act possible or easier to perform.

It is a well-known rule that engaging in a criminal *actus reus* (which is defined as an essential element of a criminal offence) must lead to a consequence (which is defined as a change or a state caused in the external world); this is classified as a completed criminal act. In reality, however, the result or consequence is often absent (often due to the activity of another). In such cases, the act is qualified as an attempt to commit a criminal offence (also defined as an inchoate crime).

In addition, legal theory recognizes a qualified attempt. In case when, in spite of engaging in the act of perpetration, the result or consequence of a criminal offence is absent due to the inadequate tools or inappropriate objects, there is an impossible attempt. In legal theory, there are two types of impossible attempts: absolutely and relatively impossible attempt. The essence of attempt lies in the actual risk for protected property, as well as in the scope and intensity of the demonstrated criminal intent to create a result or consequence. These are also the grounds for establishing criminal liability and punishing the perpetrator for committing this type of criminal offence.

Attempt is one of the basic institutes in the general part of the penal law in Serbia and Montenegro (laid down in Article 19 of the Basic Criminal Code, the former Criminal Code of the FR Yugoslavia and Article 20 of the Criminal Code of the Republic of Montenegro) and other modern criminal codes.

In this paper, the author has described and analyzed the theoretical, practical and comparative law aspects of attempt, focusing on the notion, concept, subject matter, characteristics, classification and legal nature of an attempt to commit a criminal offence, in the light of legal solutions in the criminal law of Serbia and

Montenegro, as well as the relation between an attempt and other stages in committing a criminal offence.

Key words: preparation of a criminal offence, perpetration, consequence, intentional fault, criminal offence, attempt, impossible attempt, criminal liability, penalty.

